

Bir Gözetim Aracı Olarak Periscope

Göksel GÖKER¹

Geliş Tarihi	16.02.2016	Kabul Tarihi	03.04.2016
--------------	------------	--------------	------------

Öz

Gözetim olgusu her ne kadar iktidara içkin bir pratik ve ilişki biçimi olsa da günümüzde giderek yaygınlaşmakta ve toplumsal bir ilişki biçimine dönüşmektedir. Televizyonun görselliği ve yaydığı gösteri mantığı gözetleme davranışının kalabalıklar tarafından benimsenmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Bir taraftan her şey bir gösteri mantığı içerisinde sunulurken, diğer taraftan bu gösteri mantığı gözetlemenin ve gözetlenilmenin mantığını ve yaygınlık düzeyini genişletmiştir. Günümüzde yeni medyanın gelişmesi ve özellikle de sosyal medya ortamlarının çok sayıda kişi tarafından kullanılması, televizyonla birlikte gösteri mantığının içerisine yerleştirilen gözetleme pratiğini, kişisel düzlemde, mikro ilişkilerde yaygınlaştırmaya başlamıştır. Bu çalışmada özellikle bir gözetim aracı olarak şekillenen Periscope'un gözetim pratiklerine ilişkin getirdiği yenilikler incelenmektedir. Bu bağlamda; Periscope'un gözetime ilişkin farklı kullanım örüntülerine sahip olduğu, gözetimi mobilize, eş zamanlı ve aleni bir pratiğe dönüştürdüğü, Periscope ile birlikte kitlesel ölçekte etkileşimli bir gözetim pratiğinin ortaya çıktığı ve Periscope'un mahremiyetin küresel ölçekte dolaşıma girmesine neden olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Periscope, Sosyal Medya, Gözetim, Gösteri, Mahremiyet.

¹Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Elazığ-TÜRKİYE
E-posta: gokselgoker@gmail.com

Periscope as a Medium of Surveillance

Göksel GÖKER

Received	16.02.2016	Accepted	03.04.2016
----------	------------	----------	------------

Abstract

Although surveillance is an intrinsic practice and relationship form of the power, at the present time it is gradually becoming more common and even turning into a social relationship form. The visibility of TV and the show mentality it spreads made a significant contribution for the adoption of surveillance behavior by crowds. On one hand everything were presented according to show mentality, on the other hand this show mentality expanded the logic and the prevalence level of surveillance. At the present time due to the development of the new media and particularly more often use of social media by a lot of people, surveillance practices have become prevalent in personal base and micro relationships. In this study, novelties regarding surveillance by Periscope are investigated. In this context it is accepted that Periscope has different usage patterns regarding surveillance practices; it has turned surveillance into a mobilized simultaneous and publicly practice; interactive surveillance on mass scale has emerged by Periscope and that Periscope has caused privacy to join into the circulation on a global scale.

Keywords: Periscope, Social Media, Surveillance, Spectacle, Privacy.

Giriş

Sosyal medya gündelik hayatımızı giderek daha çok işgal etmektedir. Evde, sokakta, iş yerinde ve çevrimiçi olunabilecek hemen her yerde sosyal medya içerisinde bulunabiliyoruz. Günümüzün önemli bir kısmını sosyal medya alanlarında geçirmek; artık şaşırdığımız, hayıflandığımız ve hatta “çok vaktimi alıyor” dediğimiz bir durum değil. Aksine bireyler, sosyal medyada olmadıkları durumlarda bir yoksunluk hissi içerisinde girebilmektedir. Bu bağlamda, bir bağımlılık türü olarak sosyal medya bağımlılığından söz etmek giderek yaygınlaşmaktadır (Kırık, 2013; Hazar, 2011). Ancak kullanıcılar bu durumu; “seviyorum, vakit geçiriyorum, olup bitenlerden haberdar oluyorum, arkadaşlarımı takip ediyorum, reklamlara bakıyorum, haber sitelerinde haberleri okuyorum” diyerek olumlu pratiklerle birlikte meşrulaştırabilmektedir.

Bir bakıma bu meşrulaştırıcı ifadelerin haklılık payı bulunmaktadır. Çünkü sosyal medya, sadece bir medya olmaktan öte, giderek kullanıcılarına bir yaşam biçimi sunan ve ayrıca bu yaşam biçimini toplumun geneline yayan bir toplumsallaşma aracına dönüşmektedir. Ancak basında sıklıkla yer alan; “iphone alabilmek için böbreğini sattı”, “şarjı bittiği için metroda sinir krizi geçirdi” başlıklı haberleri bireysel bir problem olarak değerlendirme eğiliminin yüksek olduğu ifade edilebilir. Bu değerlendirme, sorunun toplumsal bir fenomene dönüştüğünü gizlemektedir. Yaygın bakış açısına göre, sosyal medyada var olabilmeyi sağlayan araçlara sahip olmak, toplumsallığı bu şekilde kuran/örgütleyen bir toplumsal formasyonda, kişisel bir mesele olarak değerlendirilmektedir. Sahip olmamak, bir tür yoksunluk biçimi olarak bireyleri rahatsız etmekte, hatta çoğu zaman bir adım daha ileri gidilerek, süreç daha iyisine ve en günceline sahip olmakla idealize edilmektedir. Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmaya göre de (Demir, 2013) öğrenciler cep telefonlarını modası olan bir aksesuar ve ayrıca bir statü aracı olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle gençler arasında cep telefonlarını değiştirme oranları, daha iyisine ve moda olana yönelmenin yaygın olduğunu göstermektedir.

Bu durumun bir başka nedeni de cep telefonu ve tablet bilgisayar gibi mobil cihazların yaygınlaşması, sürekli yenilenmesi ve toplumsal yaşamda bir statü göstergesine dönüşmesidir. Baudrillard (2009) bunları gösterge nesne olarak tanımlamaktadır. Yani kullanım değerinin ötesinde, sembolik işlevlere sahip nesnelere. Bir statü göstergesi olarak yeni medya araçları toplumsal var oluşu belirli bir temel üzerine inşa ederken, diğer taraftan araçların kullanım değeri bireyleri her an her yerde geçerli paralel/ikame bir varoluş biçimine

taşımaktadır. Bu nedenle bireylere sabit masaüstü bilgisayarlar ya da taşınması zor dizüstü bilgisayarlar yeterli gelmemekte; gündelik yaşamda küçük, işlevsel, akıllı ve kişiye her daim eşlik edebilecek cihazlar önem kazanmaktadır.

Bu durum, Marx'ın yabancılaşma kuramından ilhamla, insanlar arası ilişkilerden cihazlar arası ilişkilere geçiş gibi yeni bir yabancılaşma biçiminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Diğer taraftan bu eşyalara kendinde içkin olmayan değerler atfedilmesi nedeniyle, bunların fetiş nesnelere haline geldiği anlaşılmaktadır. Günümüzde insanların, teknolojik bir hâle içerisinde, niteliği değişmiş yeni yabancılaşma ve fetişizm biçimleri ürettiği ve toplumsal alanda bu fetiş nesnelere giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen toplumsallaşma biçimlerini göz ardı etmeden, bu noktada araçların ve ortamların bireylere sunduğu yeni özelliklere dikkat çekmek gerekmektedir. Yeni varoluş biçimlerine yabancı kalmak istemeyen insanlara cazip gelen, onları cezbeden bazı temel özellikler bireyleri yeni medya ve sosyal medya ortamlarına çekmektedir. Bu durum hemen hemen kimsenin kayıtsız kalamayacağı bir toplumsallaşma biçimine dönüşmüştür.

Buna dair birçok özellik ifade edilebilir. Ancak bu metnin temel odak noktası/problemi olması bakımından “gözetim” olgusuna dikkat çekilecektir. Gözetim; içerisinde makro ve mikro iktidar ilişkileri barındırması bakımından, merak duygusunu doyurması ve yeni bir sosyal ilişki biçimine dönüşmesi açısından insanları sosyal medyaya yönelten bir çekiciliğe sahiptir. Bunu özetle “gözetim çekiciliği” olarak ifade edebiliriz.

Sosyal medya çalışmalarının başlangıcından günümüze özellikle önemle durduğu konulardan biri de gözetim olmuştur. Gözetimin sosyolojik, psikolojik boyutları çeşitli sosyal medya ortamlarından hareketle incelenmiştir. Çünkü Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya ortamlarının kullanım amaçlarından biri de her zaman gözetim olmuştur. Sosyal medyayı birçok değişimi beraberinde getiren bir devrim olarak kabul edersek, sosyal medyanın kendi içerisinde bu devrimi tekrar tekrar ürettiği görülecektir. Her geçen gün yeni bir sosyal medya platformunun ortaya çıkması bunun en açık göstergelerinden biridir. Özellikle yeni ortaya çıkan sosyal medya türevlerinin belirli bir özellik üzerine yoğunlaşması, sosyal

medya platformlarının, işlevleri bakımından bir uzmanlaşmaya ve işbölümüne doğru evrildiğini göstermektedir.

Gözetim olgusunu en temel özelliği olarak kullanıcılarına sunan sosyal medya türevi ise Periscope olmuştur. Twitter tarafından geliştirilen Periscope, gözetimi de farklı kullanım alanları içerisinde yaygın bir pratiğe dönüştürmeye başlamıştır. Periscope bu yönüyle, gözetimin yeni mekânı, hatta bizatihi bir gözetim mekânı olarak dikkat çekmektedir.

Bu çalışma, yukarıda ifade edilen bağlamsal düşüncelerden hareketle Periscope' u bir gözetim aracı olarak incelemeyi/betimlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle analize gözetim olgusu üzerinden başlanacaktır.

Gözetim: Toplumsal Bir Pratiğe Doğru

Gözetim, geçmişten günümüze iktidarın olduğu hemen her yerde var olmuştur. Bu nedenle gözetim pratiği bir tür iktidar pratiği olarak değerlendirilir. Gözetim, öz itibarıyla bir disipline etme aracıdır. Başka bir ifadeyle; gözetim, gözetlenen nesnelere hakkında bilgi sahibi olmak ve bu yolla onları denetim ve kontrol etme amacını taşımaktadır. Gözetim pratiğinde, gözetleyen ile gözetlenen arasında bir iktidar ilişkisi üretilir ya da zaten var olan bu iktidar ilişkisi sürdürülebilir bir niteliğe kavuşturulur. İktidar ilişkisinin doğal sonucu; iktidarı, gözetleyen lehine çevirmek, gücü tesis etmek ve hatta meşrulaştırmaktır. Bu işlevler dönemsel koşullara göre farklılıklar gösterebilir.

Dolgun'un belirttiğine göre tarihsel süreç içerisinde gözetim pratikleri üç farklı evreden geçerek, bugünkü sahip olduğu öz niteliklere kavuşmuştur. Bu evreler özetle şu şekilde tasvir edilmektedir (2008: 17): ilk olarak modern öncesi toplulukları kapsayan *pastoral nitelikli gözetim* gelir. Bu dönemde; tarıma dayalı işgücünü denetlemek, vergi toplamayı kolaylaştırmak, göçebe yaşamı kontrol altında tutmak, savaşlarda ihtiyaç duyulan asker ihtiyacını belirlemek ve mevcut iktidarı desteklemek gibi amaçlar çerçevesinde egemenler tarafından gözetim pratikleri geliştirilir. İkinci evre ise ulus-devletin geliştirdiği idari yönetim biçimlerinin ön plana çıktığı bir gözetim dönemidir. Bu evre *teknik gözetim* olarak nitelendirilir. Bu dönemde devlet idaresinde bürokrasi; sanayi alanında ise bilimsel yönetim ilkeleri gözetim pratiklerini şekillendirir. Ulus-devlet, çeşitli güvenlik parametreleri çerçevesinde sıkı gözetimi meşru bir uygulama olarak vatandaşlarına dayatır. Sanayi ağırlıklı üretim ilişkilerinde ise; sermaye sahiplerinin emek gücünü

denetim altında tutmak ve işçiyi disipline etmek üzere gözetim pratikleri geliştirilir. Son aşama ise bugün tecrübe ettiğimiz *enformatik gözetim* evresidir. Bu gözetim evresi bilgi işlem teknolojilerinin gelişmesi, iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla oldukça yakından ilişkilidir. Bu dönemde gözetim kitlesel özellikler sergiler. Gözetlenmek; bir gözetim nesnesi olarak artık herkes için mümkündür. Hatta çoğu zaman olağandır.

Bu dönemler incelendiğinde karşımıza çıkan temel durum, gözetim için geliştirilen araçlarla ilişkilidir. Ya gözetim için özel araçlar üretilir ya da enformatik gözetimde olduğu gibi, farklı amaçları taşıyan araçlara gözetim amacı da eklenir.

Gözetim ile ilgili temel kırılma noktalarından biri de Jeremy Bentham'ın 1791 yılında yayınlanan *Panoptikon* kitabı ile ilişkilidir. Bentham'a göre gözetim; bugüne kadar [1791 yılı] örneği olmayan, zihin üzerinde zihinsel iktidar elde eden yeni bir yöntemdir (Mattelart, 2012: 13). Bu noktada *panoptikon*, gözetim konusu üzerinde önemli bir kavrama dönüşür. Bentham'ın vurguladığı üzere, bir denetim aracı olarak gözetim, bedensel kontrolün ötesinde zihinleri de ele geçirmenin bir yolu olarak tarif edilir. Bu düşüncenin ortaya çıkmasında panoptikonun öne sürdüğü varsayım önemlidir: Panoptikonda gözetleyen görünmezdir, böylelikle gözetlenen nesne, her an her yerde gözetlendiği kabulünden hareketle kendi kendini denetlemeye, davranışlarını kontrol altında tutmaya sevk edilir. Bauman'ın ifadesiyle, panoptikonun özü, denetçinin konumunun merkeziyeti ile o meşhur ve etkileyici görülmeden görme düzeneğinin birleşmesine dayanır (2015: 25). Otokontrol yoluyla bireylerin zihinleri denetim altında tutulur. Panoptikonun bir diğer vurgusu az sayıdaki kişinin bu yolla çok sayıdaki bireyi kolaylıkla gözetleyebilmesidir. Bu durum, Foucault'nun *Hapishanenin Doğuşu* (1992) eserinde belirttiği gibi bir disiplin toplumunun doğuşuna neden olmuştur. İktidar her an her yerde var olabilen, görünmez bir varoluşa sahiptir ve her şeyi gören, duyan ve denetim altında tutan bir gözetleyiciye dönüşmektedir.

George Orwell'ın 1984'ü, Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya'sı* ve Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* 'inde işlenen katastrofik durum, gözetim odaklı bir dünyanın distopik karakterleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Ancak bu durum, artık bir distopya değil, bilakis bütünüyle tecrübe edilen bir gerçeklik haline dönüştü. Günümüzde geline nokta, bütün sokaklarda ve caddelerde birileri tarafından müşahede altında tutulduğumuzun farkındayız.

Mobese sistemleri sürekli çalışıyor, hem de eş zamanlı bir gözetimle. Açık ve kapalı alanlar gözetim altında, toplu taşıma araçlarında bize bakan kişileri görmüyoruz belki, ancak kameraların varlığından haberdarız, gözetlendiğimizin farkındayız. Üstelik sahip olmak için çalıştığımız ve 7/24 yanımızdan ayırmadığımız araçların da bir gözetim aracı olarak kullanıldığını çok iyi biliyoruz. Örneğin, mobil telefonlarımızla konuşurken “dinlenme ihtimaliyle” her zaman ihtiyatlı konuşuyoruz. İhtiyatın kaynağı suçlu olmamız değil, iktidarlar tarafından suçlu olarak görülmek ya da potansiyel suçlu muamelesi görmektir. Bu nedenle kendi kendimizi denetliyoruz. Bu, bir bakıma bireylerin, gönüllü ve rıza gösterilmiş bir gözetleme nesnesi olduğu anlamına gelmektedir.

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra gözetimin, bir güvenleştirme (Mattelart, 2012) politikasına dönüşerek meşru bir zemine çekildiği görüldü. Bu yolla, kamu çıkarları, güvenlik ve huzurun sağlanması gibi gerekçelerle gözetim konusunda bireylerin rızası kazanılmıştır. Gözetim, günümüzde artık bir iktidar pratiği olmaktan öte, herkesi ilgilendiren ve herkesin menfaatine işleyen meşru bir toplumsal pratik olarak algılanmaktadır.

Bu noktada, Lyon’un (2006: 33) önemle vurguladığı duruma dikkat çekmek gerekmektedir: “Gözetlenen toplumların yükselişi, bütünüyle kaybolan bedenlerle ilgilidir.” Bedenler kayboldukça iktidar pratikleri daha işlevsel hale gelir. Bedenlerin kaybolması iktidarın soyutlanabilir bir ilişki biçimine dönüşmesine neden olur, ancak diğer taraftan iktidar görünmez bir özne olarak gizemleştirir ve paradoksal bir biçimde kendini daha çok hissettirir. Enformasyon teknolojilerinin gelişmesi ve yeni medyanın yaygınlaşması gözetim pratiklerinin kitleselleşmesine, gözetimin bir toplumsal pratiğe dönüşmesine ve iktidar ilişkilerinin mikro düzeylerde yaygınlaşmasına neden olmuştur. Şener ve Kuş’un ifadesiyle (2015: 69) gözetleme giderek bireyselleşmektedir. Özellikle sosyal medya uygulamalarının yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin birbirini gözetlemeleri ve bir tür röntgenciye dönüşmeleri meşru hale gelmiştir.

Ancak diğer taraftan belirtilmesi gerekirse, sosyal medya yalnızca bireyselleşmiş bir gözetleme alanı değildir. Yeni medya ve sosyal medya ortamları, vatandaşların gözetlendiği, bireyler hakkında ayrıntılı bilgilerin toplandığı, iktidarın gözü (Çoban, 2014) işlevini gören alanlar olarak da ön plana çıkmaktadır.

Yeni Medya ve Gözetim

“Ne var ki Tom’u artık anlayışla karşılıyoruz.”

Niedzwiecki (2010: 28)

Gözetimin kitlesel bir pratik olarak yaygınlaşması ve toplum tarafından arzu edilen bir etkileşim biçimine dönüşmesi büyük oranda televizyon ile ilişkilidir. Ancak televizyonun ürettiği gözetleme edimi, panoptik gözetlemenin sunduğu azınlığın çoğunluğu izleme durumunu dışlar. Televizyonla birlikte artık çoğunluk da azınlığı gözetler. Mathiesen bunu sinoptikon kavramıyla açıklamaktadır (Lyon, 2013: 202). Ancak burada esas olan belirleyici faktör, panoptik ilkelerin sinoptik evrede de yürürlükte olmasıdır. Bu konuda en temel ilkenin bedensizlik olduğu belirtilmişti. Gözetim nesnesi, yani televizyonlarda yer alan bireyler bedensel var oluşlarıyla birlikte sürecin içerisinde yer alırken, gözetleyiciler mekânsal engelleri aşarak bedensiz bir şekilde izleme/gözetleme edimini gerçekleştirir.

Bu tip bir gözetim pratiğinin yaygınlaşmasında realite programların etkisi büyüktür. Gözetlemenin kitlesel özellikler sergilemesiyle birlikte, yaşama dair yeni bir alan açılır. Bu yaşam, televizyon tarafından domine edildiği için bir “tele-yaşam” (Göker, 2015) formu olarak ifade edilebilir. Yaşamdan ayrı bir yaşam alanı olarak televizyonlar ve özellikle de realite programlar, gözetimin gündelik ve seyirlik bir eyleme dönüşmesini kolaylaştırmıştır. Bu nedenle gözetim, yalnızca bir iktidar pratiği olmanın ötesinde; artık yaygın, arzu edilen ve eğlencelik bir ilişki biçimine göndermede bulunmaktadır. Gözetlenenin, gözetlenmeyi; gözetleyenin de gözetlemeyi arzu etmesi, süreci olağan bir ilişki biçimine dönüştürmektedir.

Kitle iletişim araçlarının ve özellikle de televizyonun yaygınlaştırıcı etkisi neticesinde ortaya çıkan bu durum, yeni medya ve sosyal medya ortamlarının da temel belirleyici işlevlerinden biri haline dönüştü. Günümüzde, sosyal medyanın temel kullanım amaçlarından biri de gözetim: Arkadaşları gözetim, tanımadığımız insanları gözetim, mekânları gözetim. Çakır’ın da vurguladığı gibi (2015: 374) özellikle Facebook üzerine yapılan çalışmalarda Facebook’un paylaşım yapmaktan çok, sıklıkla paylaşımları takip etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. Sosyal medya ortamlarında fotoğraf paylaşımlarının yoğun olması ve fotoğrafın sunduğu görsellik, kullanıcılar tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Bütün bunlar kuşkusuz insanın merak duygusunu bir taraftan doyuran, diğer taraftan da depreştiren pratikler. Ancak dikkat edilmesi gereken temel nokta yine aynı; gözetim bir yaşam biçimine ve aynı zamanda genel kabul görmüş bir ilişki örüntüsüne

dönüşmekte, yeni medya ortamları ise bunun pekişmesine meşru bir zemin hazırlamaktadır. Özellikle Kabir'in de dikkat çektiği gibi, Facebook ve diğer sosyal medya platformlarının tamamı bireyleri, profillerinin oluşturulması aşamasında hemen her türlü bilginin paylaşılmasını teşvik etmektedir. Bu yolla birey kendisini gözetime açmakta ve bireyselliğin sosyal medya ortamlarında sermayeye dönüştüğü görülmektedir (2014). Bu sermaye; görünmek, tanınmak ve takdir edilmek üzerine kurulu bir sosyal sermayeyi ifade etmektedir.

Niedzviecki (2010) “dikizleme kültürünü” anlatırken Leydi Godiva'nın meşhur hikâyesinden bahseder.² Bu hikâye mahremiyet ve röntgencilik gibi konulara önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Olayın günümüz dünyası için taşıdığı mesaj şudur; mahremiyet ihlalleri ve gözetim (daha kaba tabiriyle röntgencilik) geçmişte makul ve meşru bir davranış olarak değil, aksine bir sapma davranışı olarak değerlendirilirdi. Röntgencilüğün cezası da belliydi, Tom örneğinde olduğu gibi, gözlere mil çekilirdi. Ancak günümüzde durum tam tersine dönmüştür: Tom'u artık mazur görüyoruz. Çünkü bakmanın ve görmenin bize bilmek gibi ayrıcalıklı bir alan açtığını, ayrıca zevkli ve eğlenceli olduğunu fark ediyoruz. Sadece bilmek de değil: “Dikizleme çağında herkes hem her şeyi bilmek istiyor, hem herkesin her şeyi bilmesini istiyor” (Niedzviecki, 2010: 21). Gözetimin yeni trendi, bilmek ve bilinmek üzerine inşa edilmektedir. Bu nedenle artık hem gözetlemeyi hem de gözetlenmeyi arzu eden bir birey profili ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya fenomenlerinde olduğu gibi, en fazla gözetlenmek, çok sayıda takipçi edinmek toplumsal yaşamda bir başarı öyküsüne dönüşmektedir.

Bu durumun kökeninde psikolojik doyum ve tatmin hissinin olduğu ifade edilebilir. Bireyselleşmiş, toplumsal aidiyetleri örselenmiş bireylerin tek başına toplumsal hayatta var olma arzusu, görünürlük uzamlarında daha çok var olmayı beraberinde getirmektedir. Toprak ve arkadaşlarının vurguladığı (2014) “görülüyoruz öyleyse varız” mantığının giderek yaygınlaştığı

---

² Anlatıya göre Lady Godiva, 11. yüzyılda İngiltere Coventry'de hüküm süren Lord Leofric'in eşidir. Lord Leofric halka ağır vergi yükü yükleyince, Lady Godiva halktan yana tavır alır. Lady Godiva'nın tepkisine karşılık Lord Leofric, Godiva'ya kabul edemeyeceğini düşündüğü bir öneri getirir. Öneriye göre Lady Godiva Coventry sokaklarında at üzerinde çıplak bir vaziyette dolaşırsa, Lord vergileri azaltacaktır. Gün gelir, Lady Godiva anlaşma uyarınca at üzerinde, vücudunu sadece saçlarının örttüğü bir şekilde Coventry'yi dolaşır. Bu hikâyede Lady Godiva'nın gösterdiği cesaretin dışında asıl ilginç olan şey; halkın durumu öğrenmesi ve Lady Godiva'nın mahremiyetine saygı göstermesidir. Bu nedenle halk o gün dışarı çıkmaz, perdelerini kapatır ve Lady Godiva'ya bakmaz. Sadece Tom adında bir kişi bu hassasiyeti göstermez. Onun da adı tarihe “röntgenci Tom” olarak geçmiştir. Yaptığından ötürü gözlerine mil çekildiği söylenmektedir.

Ayrıntılı bilgi için bakınız: https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Godiva

anlaşılmaktadır. Var olmak, kabul edilmek, dikkate alınmak bir bakıma yeni medyada görünür olmakla eş değer kabul edilmektedir. Diğer taraftan Bauman ve Lyon'un belirttiği gibi görünürlük, içerisinde ifşa olma tehlikesini de barındırmakta, ancak ifşa edilme korkusu fark edilme hazzı tarafından bastırılmaktadır (2013: 31). Fark edilmek, görünmek, dikkat çekmek ve beğenilmek gibi arzular, sosyal medya ortamlarında bulunmayı kolaylaştırmakta, hatta çoğu zaman meşru kılmaktadır.

Diğer taraftan gözetlemeye dair ifşa olmayı engelleyici düzenlemelerin sosyal medyada da yapıldığını bilinmektedir. Yeni medya yapısal olarak bedensizlik ve anonimliği kullanıcılarına hali hazırda sunarak ifşa edilmenin önüne engel koymaktadır. Diğer taraftan gözetim pratikleri, kişinin kendi kimliğiyle gerçekleşiyor olsa bile, en yaygın sosyal medya platformları olan Facebook, Twitter ve Instagram gibi uygulamalarda, profil ziyaretçileri gizli tutulmaktadır. Bu yolla gözetleyici olmak, diğer pejoratif ifadelerle röntgenci ya da dikizleyici olmak, yaygın bir davranış formu olarak meşru, onaylanan ve teşvik edilen bir davranış formuna dönüşmektedir.

Gözetleme pratiğinin herkes tarafından yapıldığının bilinmesi ifşa olma probleminin de ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Hatta bireyler çoğu zaman profillerinin dikkat çekmesi, görülmesi ve beğenilmesi için büyük bir çaba bile göstermektedir. En mahrem alanların alenileştirilmesi de dâhil olmak üzere, bireyler yaşamlarını, gündelik hayat pratiklerini, düşüncelerini ve duygularını diğer bireylerin beğenisine sunmaktadır. Bunun en temel nedenlerinden biri, bireylerin yaşam pratiklerinin sosyal medya alanlarına doğru güçlü bir eğilim taşımasıdır. Crary'nin (2015: 63) ifade ettiği gibi, kişinin hayat hikâyesinin ana izleği; aile, iş ve ilişkilerle ilgili basmakalıp yer ve olaylar silsilesi değil, elektronik metalar ve medya hizmetleridir. Bu durum, sosyal medya mecralarında gözetleme ve gözetlenme edimlerinin yaygınlaşmasına ve gözetimin işlevlerinin gündelik mikro ilişkilere sızmasına neden olmaktadır.

Gözetimin bilgilendirici işlevi, makro iktidar ilişkilerinde olduğu gibi, gündelik mikro ilişkilerde, bireysel ölçekte de aynı amaçları içerisinde barındırmaktadır. Bu yolla, ister sosyal medya alanlarında, isterse reel yaşamda, bireylerin birbiriyle kurduğu ilişki bir iktidar ilişkisine dönüşmektedir. Foucault'nun vurguladığı gibi (2005: 71) iletişim ilişkileri her zaman iktidar etkisi yaratmaya matuftur. Bu ilişkinin gözetim bağlamında inşa edilmesi ise doğrudan bir iktidar etkisine neden olacaktır.

Çevrede olup bitenleri görmek, algılamak ve kaydetmek bireyler hakkında sahip olduğumuz fikirleri netleştirmekte ve bu netlik ilişkilerimize yansımaktadır.

Sosyal medyada yer alırken gözetlemek kadar gözetlenmek de istenir ve fakat buna dair korunmacı bir refleksin olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda hemen herkes sosyal medya hesaplarının bir iş başvurusunda dikkate alındığını ve gözlemlendiğini bilir. Bireysel, formel olmayan ilişkilerde de, diğer insanlar hakkında sahip olduğumuz bilgiler, özellikle de mahremiyet derecesi yüksek olanlar, bir üstünlük ve güç aracına dönüşme potansiyelini taşımaktadır.

Bu durumun yeni bir toplumsal ilişki biçimine dönüşmesi, bu ilişkileri üreten, örgütleyen ve yaygınlaştıran araçların yapısal özellikleri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle gözetleme ve gözetlenme pratikleri üzerine kurulu bir sosyal medya platformu olarak Periscope'un gözetime ve gözetlenmeye ilişkin getirdiği yenilikler değerlendirilecektir.

Periscope: Bir Sosyal Medya Türevi

Periscope, gözetim işlevi ile birlikte değerlendirildiğinde ismiyle müsemma bir sosyal medya platformu. “Peri” İngilizcede “etraf” “çevre” ve “ötesinde” gibi anlamlarda kullanılan bir kelimedir. “Scope” ise gözlem aygıtları için kullanılan bir kavram: Teleskop, mikroskop, stetoskop vb. gibi. İki kelimenin birleşiminden mülhem ortaya çıkan bu kavram, “çevreyi gözleme” olarak anlam kazanmaktadır. Tam Türkçe karşılığı ise “optik uzak-gözlem aracı” olarak belirtilmektedir (seslisozluk.net).

Periscope, en yaygın sosyal medya ağlarından biri olan Twitter tarafından kullanıma sunuldu. Çıktığı günden bu yana da insanların oldukça ilgisini çekti. Periscope hakkında verilen şu pasaj, platformun ortaya çıkışı ve kullanım amacı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır:

“Bir yıldan biraz daha fazla bir süre önce, olan biteni doğrudan başka birinin gözlerinden görme fikrinin çekiciliğine kapıldık. Ukrayna'daki bir protestocunun gördüklerini aynı anda görebilseydiniz ne yapardınız? Ya da Kapadokya'da güneşin doğuşunu balondan izleyebilseydiniz? Delice gelebilir, ama ışınlanmaya en yakın olanı gerçekleştirmek istedik. Her ne kadar etkinlikleri ve yerleri keşfetmenin pek çok yolu olsa da, bir yeri tam o anda canlı görüntüler aracılığıyla yaşamaktan daha iyisi

olamaz. Bir resim bin kelimeye bedel olabilir, ancak canlı görüntüler sizi alıp başka yerlere götürebilir ve etrafı gezdirebilir.” (periscope.tv).

Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Periscope, insanları başka yerlere götürmeyi ve insanların kendilerinden uzak olan bu yerleri gözlemlemesini sağlamayı amaç edinmektedir. Özellikle de “ışınlanma”ya göndermede bulunulması ve “canlı” görüntülere vurgu yapılması oldukça önemli.

Periscope, özgün bir sosyal medya ortamı olmakla birlikte, yeni medyanın sunduğu temel yapısal özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu özellikler Binark ve Löker tarafından şu şekilde özetlenmektedir (2011: 9-13): Dijitallik, etkileşimsellik, multimedya biçimselliği, kullanıcı türevli içerik üretimi, hipermetinsellik, yayılım ve sanallık. Bütün bu özellikler yeni medyanın içerisinde türeyen sosyal medya platformlarının da en belirleyici özellikleridir. Periscope bu bağlamda dijitaldir. İçerisinde etkileşim vardır. Hareketli görüntü ve yazıyı destekleyen multimedya özelliğine sahiptir. İçeriği kullanıcılar belirler ve içerikler arasında geçişler sağlanabilir. Yaygındır, yayılma özelliği taşır ve diğer sosyal medya platformlarında olduğu gibi sanal bir karakter sergiler.

Bir diğer taraftan mekân algısı üretmesi ve küresel ölçekte mekânlar arası geçişlere imkân tanınması ve hareketli görselliği Periscope’un en temel ayırıcı özelliklerindedir. Periscope’un bu özellikleri, onu gözetim aracı olarak düşünmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle Periscope’u bir gözetim aracı olarak değerlendirmeyi sağlayan yapısal özellikleri ve uygulamada Periscope’un nasıl kullanıldığını değerlendirmek gerekmektedir.

Bir Gözetleme Aracı Olarak Periscope

Toplumsal hayatımızda pratik faydaları etrafında inşa edilen ve kullanılan gözetleme kuleleri; yüksek bir mevkide ve çevresel engelleri aşacak bir yükseklikte inşa edilir. Burada temel amaç, mümkün olan en uzak mesafeyi görebilmek ve gözlemleyebilmektir. Bu nedenle gözetleme kuleleri çoğunlukla askeri alanda, güvenlik amacıyla kullanılır. Temel ilke uzaklara mümkün olduğunca nüfuz edebilmek ve çevreyi kontrol altında tutabilmektedir.

Periscope bu yönüyle, uzakları yakın etmek ve insanın fiziksel olarak ulaşamayacağı noktaları görmesini sağlamak bakımından tıpkı bir gözetleme kulesi gibi işlev görmektedir. Diğer taraftan, bilim kurgu filmlerinde de

insanlığın bir hayali olarak sunulan “ışınlanma” gibi bir deneyimi, bedensizlik üzerinden, bilinç ve algı düzeyinde bireylere yaşatmaktadır. Bir mobil cihazdan Periscope’a girildiğinde yaşanan tecrübe de bunun gibidir. Mesafeler, bireyin önünde açılan bir ekran vasıtasıyla ortadan kalkar. Ya da görmek istenen mekân bize ekrandan yansır. Uzakları yakın eden, mesafeleri ortadan kaldıran bu durum bireyi bedensiz bir yolculuğa çıkarır. Bu yolculuk bilinç düzeyindedir ve bilinç tarafından gerçeklik olarak algılanır.

Diğer bütün sosyal medya platformlarında olduğu gibi Periscope da gözetime pratik ve işlevsel bir alan açmıştır. Ancak Periscope, hem gözetimi temel işlevi olarak konumlandırması, hem de gözetimi farklı bir deneyime taşıması bağlamında diğerlerinden ayrılmaktadır.

Her sosyal medya platformunun, kullanıcılarına sunduğu olanaklar çerçevesinde kendine özgü bir kullanım örüntüsüne sahip olduğu bilinmektedir. Sosyal medya platformlarının sunduğu imkânlar ve kısıtlamalar, içerik üretiminde olduğu kadar farklı kullanım amaçlarını da beraberinde getirmesi bakımından etkilidir. Bu bağlamda Periscope yayınları incelendiğinde, çeşitli kullanım örüntülerinin olduğu görülmektedir. Bu kullanım örüntüleri; gözetim odaklı olmakla birlikte şu şekilde sınıflandırılabilir: cinsel, eğlence, tanıtım, gezinti, tartışma, bilgi verme, paylaşım, reklam ve amaçsızlık.

Periscope’un bir gözetim aracı olarak değerlendirilmesine olanak tanıyan en önemli ve yaygın kullanım örüntülerinden biri cinsel amaçla kullanımıdır. Bu tür bir içerik ve gözetim, karşı cinse duyulan ilginin doyurulması ile ilişkilidir. Periscope’taki yayınların kişisel olması, içerikleri denetleyen ve düzenleyen bir mekanizmanın olmaması, yayınların mahremiyet sınırlarını zorlamaktadır. Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yapılan gözlemler sonucunda Periscope’ta en çok ilgi toplayan ve takip edilen yayınların da cinsel içerikli olduğu görülmüştür. Bunun yanında Kalabalık’ın da belirttiği gibi (2016: 42) Periscope’daki cinsel içerikli yayınlar, hem röntgencilğe hizmet etmesi hem de kullanıcıların takipçi sayısını arttırması bakımından temel bir kullanım örüntüsüne dönüşmektedir. Periscope’un çok sayıda kişi tarafından duyulması ve kullanılmasında da cinsel içerikli yayınların sansasyonel etkisi belirleyici olmuştur.

Periscope'ta bir yayın açmak çoğu zaman bir eğlence amacı taşımaktadır. Eğlencenin ise genellikle belirli bir mekânı yoktur. Evde, sokakta, kafede hemen her türlü mekânda eğlenceye içkin yayınların açıldığı görülmektedir. Amaç; eğlenmek, eğlence yoluyla izleyicinin dikkatini çekmek ve izleyiciyi eğlenceye dâhil etmektir.

Tanıtım da en çok başvurulan kullanım örüntülerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler; başta kendilerini tanıtmaktadır, böylelikle kendine dair bir benlik sunumu gerçekleştirebilmektedirler. Mekânların, arkadaşların, yaşanılan evin tanıtım amaçlı gözetime açılması en yaygın kullanım pratiklerinden biridir.

Periscope'un bir diğer yaygın kullanım örüntülerinden biri de gezici bir etkinlik çerçevesinde, gezme edimine izleyicileri dahil etmektir. Bireyler gezmek amacıyla gittikleri yerleri, izleyicilerine anlatmaktadır. Periscope ile ilgili verilen tanıtım pasajında da başka yerlerin, kullanıcıların gözünden seyredilmesi gibi bir amaç ön plana çıkarılmıştı. Doğada, tarihi mekânlarda, turistik yerlerde, başka şehirlerde gezmek; gözetlenen kişinin, gözetleyenler yerine ikame bir tecrübe yaşamasına neden olmaktadır. Bu yönüyle gözetim; ikame edici ve yoksunluğu telafi eden bir pratiğe dönüşmektedir.

Periscope'taki yayınlar bir diğer taraftan, gündelik gelişmelerden de etkilenerek çok sık olmasa da bir tartışma ve bilgi alışverişi platformuna dönüşmektedir. Bu tartışmalar siyasi içerikler gibi ciddi içeriklere sahip olmakla birlikte; kadın erkek ilişkileri gibi ağırlıklı olarak gündelik tartışmalar hakkındadır.

Çok yaygın olmasa da sıradan insanların dışında, ünlü simaların da Periscope yayını açtıkları görülmektedir. Periscope'a özellikle magazin dünyasından tanınmış isimlerin ve gazetecilerin rağbet ettiği ifade edilebilir. Gazetecilerin zaman zaman televizyon formatında yayınlar yaptıkları görülmektedir.

Periscope yayınlarının çoğu zaman gözetim pratiğinin dışında hiçbir amacı içerisinde barındırmaması oldukça önemlidir. Bu amaçsızlık, gözetimin temel bir amaç olarak belirginleşmesine neden olmakta ve yayınların içeriği genellikle bizatihi gözetleme nesnesinden oluşmaktadır. Debord'un "gösteri, kendinden başka hiçbir şeye varmak istemez" (1996: 17) sözünde olduğu

gibi, Periscope yayınlarında gözetime dayalı şekillenen gösteri mantığı da gözetimden başka hiçbir şeye hizmet etmemektedir.

Kullanım örüntülerinin dışında Periscope'un gözetime ilişkin getirdiği bazı yenilikler dikkat çekmektedir.

Mobilize Gözetim

Periscope neden sadece mobil cihazlara uyumlu bir sosyal medya platformudur? Sabit bilgisayarlar neden Periscope için uygun değildir? Periscope'un mobil cihazlarla kullanılabilir bir sosyal medya platformu olması gözetim pratiklerini de mobilize bir deneyime dönüştürmüştür.

Günümüzde bireylerin nerede olduklarından ziyade hangi araçlara sahip olduğu önem kazanmaya başladı. Özellikle akıllı cihazlar, yanımızdan hiç ayrılmayan, bir aksesuar niteliği taşıyan ve hemen hemen her türlü işlevi, bir asistan gibi yerine getiren araçlardır. Dolayısıyla mobil bir cihaz sahibi olmak, nerede olduğumuzu ve hangi zaman dilimi içerisinde yer aldığımızı önemsizleştirir. Esas olan mobil cihazlara sahip olmaktır. Bu nedenle Periscope sadece mobil cihazlarla uyumludur. Periscope kullanmak için nerede ve hangi zamanda olduğumuzun bir anlamı yoktur. Periscope, kullanıcılarını her an her yerde kendisine davet eder.

Bu davetin içeriği ise bellidir: Gözetim. Gözetimin mobilize bir deneyime dönüşmesi ile toplumsal bir pratiğe dönüşmesi arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Gözetim bu yolla herhangi bir mekânın ya da zaman diliminin konusu olmaktan çıkar. Bunun temel nedenlerinden biri Periscope gibi sosyal medya alanlarının kendine özgü bir mekân algısı üreterek, reel mekânları dışlamasıdır.

Gözetleyici açısından özel alanlar ve kamusal alanlar gözetim için uygun hale gelir. Aynı durum gözetime kendisini açan kişi için de geçerlidir. Mobilize gözetim, gözetlenen kişinin sadece mahrem mekânsal ve zamansal ilişkilerini değil, aynı zamanda kamusal alanlardaki pratiklerini de alenileştirir. Böylelikle hem gözetleyen hem de gözetlenen biteviye devam eden bir hareket içerisinde gözetlemenin öznesi-nesnesi konumundadır.

Gözetim araçlarımızı, tıpkı bedenimizin bir uzantısı gibi yanımızdan ayırmayız. Bauman ve Lyon'un (2013: 65) analogik anlatımında olduğu gibi:

“Nasıl ki salyangozlar evlerini sırtlarında taşıyorsa, aynı şekilde, cesur yeni akışkan modern dünyanın çalışanları da kendi kişisel panoptikonlarını kendi bedenleri üzerinde büyütme ve taşımak zorundadır.” Mobilize gözetim, gözetimi sonsuz sayıda mekân ve zaman içerisinde tecrübe etmek gibi bir sonucu doğurmaktadır. Varlık gösterdiğimiz evimizi, yuvamızı yanımızda taşıyor olabilmek, yer ve yurt kavramlarına ilişkin algılarımızın kaygan bir zeminde tecrübe edilmesine neden olmakta, yersiz-yurtsuzluğu derinleştirmektedir. Gözetim bu noktada bireylere alternatif, ikame edebilecek yerler, kişiler ve ilişkiler sunmaktadır.

Mobilize edilmiş gözetim, diğer taraftan kesintisiz bir gözetim alanı açarak, gözetimin belirli bir zamanın konusu olmaktan çıkarmış, aksine gözetimin gündelik yaşamda her an yapılabilecek bir pratiğe dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Bu nedenle Periscope gibi sosyal medya alanlarında, televizyonun aksine, bireylerin gözetime katılabilmesi için sabit kalması gerekmemektedir.

Hareket, gözetleme edimini nasıl besliyorsa, gözetime açılmayı da teşvik etmektedir. Bireyler kendilerini gözetime açmak için sabit bir mekânı tercih edebilirler, ancak farklı yerler görmek ve bu farklı yerler içerisinde kendisini gözetime açmak bireye çok daha cazip gelmektedir. Bu nedenle bireyler kendilerini ev gibi sabit ve domestik alanlarda sunmanın yanında, hareket halinde sunmanın yollarını aramaktadır. Periscope’a girildiğinde insanların kendilerini kafelerde, alışveriş merkezlerinde, şehrin sokaklarında vb. gibi dolaşımı ve hareketi çağrıştıran mekânlarda gözetime açması mobilize gözetimi pekiştirmektedir.

Özellikle belirtilmesi gerekirse, yaygın bir şekilde bireylerin trafikte seyir halindeyken, araç içerisinde Periscope yayını açması bu bakımdan oldukça ilginçtir. Periscope için hareket, bu sosyal medya platformunun temel varlık sebebidir. Akıp giden, hareketli görüntüler bireyler için nasıl daha ilgi çekici ise, sürekli hareket halinde olan gözetim nesnelere de gözetleyici için çok daha cazip görünmektedir.

Canlılık: Gözetimin Şimdiki Zaman Kipi

Canlı yayınlara televizyonlar nedeniyle alışkın olduğumuzu ifade edebiliriz. Görüntülü sosyal medya platformları da hareketli görüntüler yardımıyla insanlar hakkında fikir sahibi olmamıza imkân tanımaktadır. Örneğin Youtube ve Vine gibi görüntü temelli sosyal medya alanları bireysel

yayınların yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Twitter ya da Instagram gibi sosyal medya alanlarının da görüntülü paylaşımları artık desteklediği ifade edilmelidir.

Ancak Periscope'un sosyal medyada gözetim açısından sunduğu temel farklılık “canlı” yayına imkân tanimasıdır. Yani gözetlenen ile gözetleyen şimdiki zamanda, aynı anı paylaşabilmektedir. Canlılık gerçeklik olgusunu da beslemektedir. Niedzwiecki'nin (2010: 19) dediği gibi kurmacanın gerçeğe boy ölçüşmeyeceği bir dönemde yaşıyoruz. Dolayısıyla televizyonun, realite programlar hariç, sunduğu canlı yayına dayalı gözetim pratiği ile Periscope gibi bir sosyal medya platformunda sunulan canlılık arasındaki farklılık gözetlenen nesnenin kimliği ve sıradanlığında ortaya çıkmaktadır.

Canlı yayın, televizyonculuk açısından değerlendirildiğinde çok ciddi bir teknolojik altyapı ve insan gücünü gerekli kılmaktadır. Bu nedenle pahalı bir süreçten ve ekip işinden söz edilmesi gerekmektedir. Ancak Periscope için aynı durum geçerli değil. Günümüzde hemen herkesin bir mobil cihaza sahip olması dolayısıyla maddi imkânsızlıkları aşarak, sıradan insana canlı yayın yapmasını sağlayan bir teknolojik imkan söz konusudur. Bu nedenle Periscope'ta mobil cihaz dışında ve herhangi bir kişiye ihtiyaç duymadan, eş zamanlılık esasına uygun bir şekilde yayın yapılabilir. Sıradan insanın yükselişine katkı sağlayan bir araç olarak Periscope, çeşitli ilgi alanları ve merak duyguları çerçevesinde gözetleyicilere alternatifler de sunabilmekte, televizyonda olduğu gibi, beğenilmeyen bir kişisel yayından başkasına geçişler yapılabilir.

Sonuç olarak örgütsüz bir yayın anlayışı ve hem gözetlenenin hem de gözetleyenin sıradan bireyler olarak eş zamanlılık içerisinde gözetime dahil olduğu, kurgusal olmayan bir gözetleme pratiğinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Kitleselliğin Cazibesi

Sosyal medyanın kullanıcılarına sunduğu temel özelliklerden biri de, bireysel olarak üretilen içeriklerin kitlesel bir yayılım sergilemesidir. Castells bu durumu kitlesel öz-iletişim kavramıyla açıklamaktadır (2012: 22; 2013: 21). Kitlesel öz iletişim, ağ toplumunda çok sayıdaki kişiden, çok sayıdaki kişiye, hem eş zamanlı hem de eş zamansız yatay bir iletişim pratiği

olarak dikkat çekmektedir. Bu iletişim biçiminde, bireysel içerik üretiminin kitlesel düzeyde yayılım göstermesi ön plana çıkmaktadır.

İletişim ve etkileşim pratiklerinde olduğu gibi gözetim pratiklerinde de Periscope ile birlikte kitlesel ve eş zamanlı bir sürecin yaşandığı belirtilebilir. Bireyler, kişisel hesaplarından Periscope yayını açarak, kendilerini çok sayıdaki bireyin gözetimine açık hale getirebilmektedir.

Skype ya da Msn Messenger gibi yazılımlar sayesinde bireyler karşılıklı görüntülü görüşme imkânına kavuşmuştu. Periscope ile birlikte bu durum kitlesel bir karaktere büründü. Her ne kadar Periscope'ta "kişiye özel" yayınlar yapılabilir olsa da uygulamada, çok sayıda insana yayın yapma esasına göre şekillenen bir kullanım alışkanlığının ortaya çıktığı görülmektedir. Gözetlenen ile çok sayıdaki gözetleyici bir eş zamanlılık formu içerisinde gözetim pratiğine dahil olmakta, dolayısıyla gözetim farklı bir forma bürünmektedir. Gözetim, bir tür grup etkinliğine, daha açık bir ifadeyle çok sayıda insanın katıldığı seyirlik bir eğlenceye/etkinliğe dönüşmektedir. Gözetimin artık istenen, arzu edilen bir toplumsal davranış pratiğine dönüşmesi, gözetleyicilerin sayısının da önemsenmesine neden olmaya başladı. Gözetleyiciler ne kadar çok olursa, beğeniler ne kadar artarsa gözetlenen kişilerin mutlu olduğu görülmektedir.

Periscope'ta yapılacak bir keşif gezisinde ilk dikkat çeken uygulama, insanların ilgisini uyandıracak yayın başlıkları oluşturma gayreti olacaktır. İlginçlik, daha fazla bireyin bu seyirlik etkinliğe katılmasını sağlamak amacıyla önemlidir. Görünürlük, ağ toplumlarında bir başarı hikâyesidir. Bu başarının en temel ölçütü, takip edilme oranlarıdır. Periscope'ta, tıpkı televizyonda olduğu gibi, izleyici sayısı yayınların temel motivasyon kaynağıdır. Sosyal medya fenomeni olmanın temel ölçütü de budur. Periscope'ta çift taraflı işleyen gözetim sürecinde gözetlenen bilinmek; gözetleyen ise bilmek istemektedir. Böylelikle gözetlenen, gözetleyicinin bilme istencini kendine çekmek istemektedir. Gözetim ekseninde şekillenen Periscope yayınlarında, televizyonda da olduğu gibi, beğeni ölçütleri de geliştirilmektedir. Ortak beğeni ölçütleri gözetleme ve gözetlenme süreçlerinin etkililiğini belirlemektedir.

Gözetimin Alenileşmesi: Etkileşimli Gözetim

Gözetim özü itibariyle içerisinde bir gizliliği barındırır. Bu durum elbette gözetimin bir iktidar pratiği olarak şekillenmesi ile yakından ilgilidir. Diğer

taftan modern öncesi toplumlarda gözetimin hoş karşılanmayan bir davranış formu olması da gözetimi gizli/saklı bir etkinliğe dönüştürmüştür. Başka bir açıdan da gözetlenen kişinin en doğal, yalın ve gerçek halini yakalamak gözetim pratiğinin esas ölçütlerden biridir.

Ancak gözetimin toplumsal bir pratik halini alması ve yaygın bir toplumsal etkileşim biçimine dönüşmesi gözetim pratiklerini giderek alenileştirmiştir. Gözetim nasıl ki bir alenileştirme pratiği ise, bu süreçte gözetimin kendisi de alenileşir. Gözetlenen, gözetlendiğinin farkındadır ve bunu istemektedir; gözetleyen ise gözetleyici olarak tanındığını bilmektedir. Süreç her iki taraf açısından da giderek alenileşir. Gözetleyen açısından ifşa olmak artık bir sorun değildir. Bu durumu besleyen temel etmenlerden biri sosyal medya platformlarının etkileşimli doğasıdır. Periscope’ta da gözetleyen ile gözetlenen, süreci bir etkileşim pratiği içerisinde idare eder.

Periscope’ta gözetlenenin merkezi konumu nedeniyle karşılıklı gözetim söz konusu değildir. Ancak gözetim sürecinde etkileşim kanalları açıktır. Gözetleyiciler, kendilerini ifşa ederek, gözetlenen kişi ile “yazılı” bir şekilde etkileşim kurmaktadır. Bu etkileşim, çoğu zaman gözetleyici açısından sorular ve istekler çerçevesinde şekillenmektedir. Sürecin etkileşimi içermesi gözetimin alenileşmesini beraberinde getirmektedir.

Takipçilik: Daimi Gözetim

Etkileşimle birlikte, gözetim pratikleri daimi bir gözetime dönüşebilmektedir. Sosyal medyanın takipçilik anlayışı üzerine kurulu yapısı, etkileşim biçimlerini sürekliliğe dönüştürerek gözetimi de belirli bir düzene dönüştürmektedir.

Periscope’ta bir bireyin takipçisi olmak, gözetimi anonimlikten çıkarmaktadır. Bireyler yayın açtıklarında mobil cihazlara gelen bildirimlerle yayınlardan haberdar olabilmektedir. Böylelikle gözetim, hiçbir anı ve yayını kaçırmamak üzere örgütlenebilmektedir.

Diğer taraftan Periscope’ta takipçi olmadan da anonim bir şekilde alternatifler üzerinden yayınlar takip edilebilmektedir. Ancak buradaki temel amaç bu süreç içerisinde takipçi sayısını mümkün olduğu kadar arttırmaktır. Bu nedenle her bir birey potansiyel bir takipçi olarak düşünülür ve onların da kazanılması gerekmektedir.

Takipçilik üzerinden yayınların mahremiyet dereceleri de belirlenebilmektedir. Örneğin kimi kullanıcılar sadece takipçilerine yönelik yayınlar yapmaktadır. Bu nedenle anonim dolaşımında, takipçisi olunmayan kişilerin yayınlarına ulaşılammaktadır. Sonuç olarak gözetim, her ne kadar çoğu zaman açık ve aleni olsa da, kullanıcı kısıtlamaları ve yayının mahremiyet düzeyi yüksek içeriği nedeniyle zaman zaman mahrem/kapalı bir pratiğe dönüşebilmektedir.

Geçicilik/Kalıcılık

Kullanıcıların profillerinde yer alan düzenleme araçları ile yapılan yayınların geçiciliği ve kalıcılığı belirlenebilmektedir. İsteyen kullanıcılar istedikleri yayınları kaydederek sonraki kullanıcıları için saklayabilmektedir. İsteyen kullanıcılar da yayınlarını sadece o anda çevrimiçi olan izleyicileri için açmaktadır. Yayın bittiğinde, görüntüler kayıt altına alınmadığı için tekrar izlenememektedir.

Bu durum gözetimi geçicilik ve kalıcılık ekseninde şekillenen bir sürece taşımaktadır. Yayınların saklanması gözetimde sürekliliğe neden olurken, kaydedilmemesi “tek kullanımlık” bir deneyime neden olmaktadır. Yapılan incelemelerde yayınların kullanıcılar tarafından genellikle kaydedilmediği görülmektedir. Bu durum mahremiyet derecesine göre farklılık göstermektedir. Mahremiyet derecesi arttıkça yayınlar kayıt altına alınmamakta ya da sonradan silinmektedir.

Küresellik: Mahremiyetin Dolaşım Sınırları

Periscope’u mobil cihazlarımızdan açtığımızda karşımıza bir dünya haritası çıkar. Bu dünya haritası Periscope’un kullanıcılarına sunduğu mekân algısını somut bir şekilde göstermesi bakımından önemlidir.

Dünya haritasının üzerinde yer alan ülkelerde “şu anda” kaç tane yayın olduğunu görülebilir. Yayın sayısının üzerine “tıklandığında” yayıncılar ve yayın başlıkları ile karşılaşılmaktadır. Dikkat çeken konulardan biri yayınların “yerel dillerle” yapılıyor olmasıdır. Ancak yayınları takip eden izleyici kitlesine bakıldığında dünyanın hemen her yerinden insanla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla yabancı dildeki bir yayının izleyicinin merakını toplaması, izleyicilerin yayının iletişimsel içeriği ile ilgili olmadığı izlenimini vermektedir. Burada belirleyici olan durum yayının görselliği ve izleyicinin gözetleme istencidir.

Periscope'un kullanıcılarına en baştan küresel bir mekân algısı sunması gözetimi küresel bir boyuta taşımaktadır. Bu nedenle mahremiyet küresel ölçekte alenileştirilir. Gözetim, coğrafi ve kültürel sınırları zorlayan, aşan bir pratik olarak bireyi kendine çağırır. Virilio'nun (2003: 61) "küreselleşme bireylerin sürekli olarak kendilerini gözlemlemelerini, kendilerini diğerleriyle karşılaştırmalarını istemektedir" ifadesinde olduğu gibi; küreselleşmeye katkı sağlayan Periscope gibi sosyal medya ortamları, gözetimi küreselleşmiş bir pratiğe dönüştürmektedir. Bir diğer açıdan Bauman'ın sinoptikon ile küresellik arasında kurduğu bağ, Periscope'un küresel bir gözetime yol açması hakkında önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Bauman'a göre sinoptikon doğası gereği küreseldir; seyretme eylemi seyredenleri yerelliklerinden koparır; onları, bedensel olarak yerlerinde kalsalar bile, en azından tinsel olarak uzaklığın artık bir mesele olmadığı sibermekâna taşır (2006: 62). Bu bağlamda sosyal medya platformları, özellikle de görüntülü etkileşime imkân tanıyan Periscope, gözetimi yerellikten küreselliğe taşıyan sinoptik araçlar olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç

Televizyonla birlikte "gören insan" biçiminin yaygınlaştığını ifade eden Sartori, televizyonun dönüştürücü gücü ile ilgili şunları söyler (2006, s. 25): "Bu aygıt, diğer iletişim araçlarının bir uzantısı değil, anlama ve görme arasındaki ilişkiyi alt üst eden yepyeni bir gerçekliktir." Televizyonun ürettiği gerçeklik algısının kökeninde görme edimi vardır. Görme, televizyonla birlikte bir tür anlama, anlamlandırma sürecine dönüşmüştür. Televizyon, görme ediminin yaygınlaşmasında ve kitlelerin gözetim pratiklerini edinmelerinde kitle iletişim tarihi açısından önemli uğrak noktalardan biri olmuştur.

Her iletişim aracında olduğu gibi yeni medya ortamları da insanların davranışları, bilinçleri ve alışkanlıkları üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Kullandığımız iletişim araçları ve içerisinde bulunduğumuz iletişim ortamları bizi dönüştürmekle kalmaz, aynı zamanda bize çeşitli alışkanlıklar da kazandırır. Kullandığımız araçlar bizimle bütünleşmiştir. Bize sosyal varlığımız ve dış çevremiz hakkında bir gerçeklik sunar.

Yeni medya içerisinde en çok uğradığımız ve çoğu zaman bireylerde bağımlılık etkisi yaratan sosyal medya ortamlarının da bireysel ve toplumsal düzlemde dönüştürücü ve yaygınlaştırıcı bir potansiyele sahip olduğu artık yadsınıyor. Sosyal medya platformlarını bizler kullanıyoruz, ancak platformların bizlere sunduğu sınırlar çerçevesinde kalmak gibi bir zorunluluk ortaya çıkıyor. Dolayısıyla kullanıcılar olarak, kullanım pratiklerinin zeminini belirlemek bizim inisiyatifimiz dahilinde değil. Araçlar, kendinden menkul kullanım alanlarına sahip. Kullanıcılar olarak ise

bunların dışına çıkmamız, bireysel kullanım örüntüleri geliştirmemiz mümkün görünmüyor.

Periscope da bir sosyal medya türevi olarak, kendine özgü yapısal özelliklere sahiptir. Periscope'un en temel özelliği ise görüntülü bir etkileşim alanı açmasıdır. Bu nedenle televizyon ile yakın akrabalığı bulunmaktadır. Bir tür kişisel televizyon biçimselliğine sahiptir. Görme ve görülme üzerine inşa edilen Periscope'un en yaygın kullanım amacı ve biçimi ise gözetim pratiğidir.

Gözetimin tarihsel ve toplumsal gelişim seyri ve toplumsal işlevselliği düşünüldüğünde, bireylerin kullanımına açılan sosyal medya ortamlarının gözetimin toplumsallaşmasında ve kitlesel bir pratiğe dönüşmesinde etkili olduğu görülecektir. Sosyal medyanın yaygınlaşması ve giderek kullanıcı sayısını arttırması, diğer bütün işlevlerinde olduğu gibi gözetimin de yaygınlaşmasına ve başka bağlamlarda hayat bulmasına neden olmaktadır. Periscope bu anlamda sosyal medya platformları içerisinde farklı ve ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Periscope'un gözetimi temel işlev olarak konumlandırması, toplumsal yaşam içerisinde gözetime dair farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bir bakıma hem gözetim pratiğini niteliksel ve niceliksel olarak dönüştürmesi, hem de gözetimi yaygınlaşan bir toplumsal ilişki biçimi haline getirmesi bakımından önemlidir.

Böylelikle gözetim, sosyal medyanın sunduğu mekânsızlık ve zamansızlık olgusunun içine gömülerek “her an her yerde” işleyen bir gözetim biçimine evrilmiştir. Mobilize gözetim bu anlamda yeni bir gözetim formudur. Bir diğer yenilik kitleselleşmiş gözetimde görülmektedir. Gözetim, bireysel bir etkinlik olmaktan çıkmış, kitlesel ve seyirlik bir eğlenceye dönüşmüştür. Bu yolla gözetim, sıradan insanlarda yoğunlaşan beğenilerin üretildiği bir üretim sürecine dönüşmüştür. Gözetim yoluyla beğeni yargıları yeniden örgütlenebilmektedir.

Diğer taraftan Periscope'ta canlı yayın yapabilme imkânı, gözetimi şimdiki zamana sabitleyebilmekte, gözetleyen ile gözetlenen arasındaki zamansal uyumsuzluğun önüne geçebilmektedir. Bu durum gözetimi eşzamanlı ve etkileşimsel bir etkinliğe dönüştürmektedir. Periscope ayrıca gözetime küresel bir alan açması bakımından farklıdır. Bu sayede gözetim ve gözetim nesnelere coğrafi ve kültürel yakınlıklardan azade, izleyicileri tek bir merkezde toplayabilen küresel bir fenomen haline dönüşmektedir. Gözetimde yaşanan bu değişimlerin asıl temel sonuçlarından biri de mahremiyet algıları üzerinedir. Günümüzde mahremiyet saklanmaya/gizlenmeye konu olmaktan çıkmış; tersine alenileşmenin/dışa açılmanın konusu haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Baudrillard, Jean (2009). Gösterge Ekonomi Politliği Hakkında Bir Eleştiri, Oğuz Adanır ve Ali Bilgin (çev.), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2006). Küreselleşme, Abdullah Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt ve Lyon, David (2013). Akışkan Gözetim, Elçin Yılmaz (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2015). Özgürlük, Kübra Eren (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Binark, Mutlu ve Löker, Koray (2011). Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi, Ankara: STGM.
- Castells, Manuel (2012). Ağ Toplumunda İletişim, İktidar ve Karşı İktidar, Tülin Sepetçi (çev.), *Yeni Medya Üzerine: Kavramlar, Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Castells, Manuel (2013). İsyen ve Umut Ağları, İnternet Çağında Toplumsal Hareketler, Ebru Kılıç (çev.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Crary, Jonathan (2015). 7/24 Geç Kapitalizm ve Uykuların Sonu, Nedim Çatlı (çev.), İstanbul: Metis.
- Çakır, Mukadder (2015). İnternette Gösteri ve Gözetim: Eleştirel Bir Okuma, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Çoban, Barış (2014) Yeni Panoptikon, Gözün İktidarı ve Facebook, *Sosyal Medya Devrimi*, Barış Çoban (haz.), İstanbul: Su Yayınları, s. 303-318.
- Debord, Guy (1996). Gösteri Toplumu, Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demir, Müge (2013). Modası Olan Bir Aksesuar Olarak Görülen Cep Telefonları Üzerine Bir İnceleme, *Yeni Medya Üzerine*, Müge Demir (ed.), Konya: Literatürk Yayınları, s. 109-136.
- Dolgun, Uğur (2008). Şeffaf Hapishane yahut Gözetim Toplumu: Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim ve İktidar İlişkileri, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Foucault, Michel (1992). Hapishanenin Doğuşu, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, Michel (2005). Özne ve İktidar, Işık Ergüden ve Osman Akınhay (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Göker, Göksel (2015). Tele Yaşamlar: Gerçeklik ve Kurgu Bağlamında Türkiye’de Realite Programlar, *Global Media Journal TR Edition*, 6(11), s. 261-282.
- Hazar, Murat (2011). Sosyal Medya Bağımlılığı: Bir Alan Çalışması, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 32, s. 151-175.
- Kabir, Shahriar (2014). Sanal Röntgencilik ve Facebook’ta Bireyselliğin Kullanımı, *Sosyal Medya Devrimi*, Barış Çoban (haz.), İstanbul: Su Yayınları, s. 290-302.
- Kalabalık, Korhan (2016). Sosyal Medya ve Gözetim Sorunu, *Birikim Dergisi*, Sayı: 322, s. 38-45.
- Kırık, Ali Murat (2013). Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya Bağımlılığı, *Sosyal Medya Araştırmaları 1*, Ali Büyükaslan ve Ali Murat Kırık (ed.), Konya: Çizgi Kitabevi, s. 69-102.
- Lyon, David (2006). Günlük Hayatı Kontrol Etmek: Gözetlenen Toplum, Gözde Soykan (çev.), İstanbul: Kalkedon.
- Lyon, David (2013). Gözetim Çalışmaları, Ali Toprak (çev.), İstanbul: Kalkedon.
- Mattelart, Armand (2012). Gözetimin Küreselleşmesi: Güvenileştirme Düzeninin Kökeni, Onur Gayretli ve Su Elif Karacan (çev.), İstanbul: Kalkedon.
- Niedzviecki, Hal (2010). Dikizleme Günlüğü, Gökçe Gündüç (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sartori, Giovanni (2006). Görmenin İktidarı, Homo Videns: Gören İnsan, Gül Batuş ve Bahar Ulukan (çev.), İstanbul: Karakutu.
- Şener, Gülüm ve Oğuz Kuş (2015). Büyük Birader’den Büyük Veriye Gözetim Toplumu, *İletişimde Sosyal Medya Sosyal Medyada Etkileşim*, Özlem Oğuzhan (Ed.), İstanbul: Kalkedon, s. 53-82.
- Toprak, Ali vd. (2014). Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım, İstanbul: Kalkedon.
- Virilio, Paul (2003). Enformasyon Bombası, Kaya Şahin (çev.), İstanbul: Metis.
- <https://www.seslisozluk.net/periscope-nedir-ne-demek/>, Erişim: 25.11.2015
- <https://www.periscope.tv/about>, Erişim: 25.11.2015
- https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Godiva, Erişim: 30.11.2015